

SPADE DIN SECOLUL AL XII-LEA ÎN MUZEELE DIN ROMÂNIA*

de RADU R. HEITEL

În spațiul intracarpatic al Transilvaniei, în special după domnia regelui Ladislau I (1077–1095) se pot sesiza, pe plan cultural, aspecte anunțând începuturile unei noi faze a istoriei medievale a acestei provincii. Pornind de la această constatare se conturează o seamă de obiective și direcții de cercetare ale arheologiei secolului al XII-lea. Se impune, între altele, cu necesitate, identificarea tipurilor de arme caracteristice epocii în discuție. Este motivul pentru care în paginile de față prezentăm mai multe spade aflate în diferite muzee din țară, care din punct de vedere tipologic aparțin probabil secolului al XII-lea.

Prima spadă pe care o menționăm este aceea aflată în Muzeul de Istorie din Agnita (nr. inv.3563)¹. Spada din fier a fost descoperită la **Bruiu (jud. Sibiu)**, în punctul numit *Făget* (fig. 1/c și 2/b). Lama are o lungime de 96 cm, iar sub gardă lățimea maximă de 6 cm. Limba mânerului, inclusiv butonul, are o lungime de 20 cm. Diametrul butonului este de 5 cm. Garda, cu brațele aplecate, are o lungime totală de 19,5 cm. Se remarcă șanțurile mediane duble dispuse pe jumătatea superioară a lamei și decorurile (din alamă ?) compuse din cerculețe dispuse cruciform în cadrul altora formând un cerc. Acest decor, aflat sub gardă, pare să se fi repetat (?) pe treimea superioară a lamei. Datarea din ultima treime a sec. XII ni se pare plauzibilă. După unele informații, pe care încă nu le-am putut verifica, o spadă asemănătoare s-ar afla la Muzeul Brukenthal. O altă spadă (inedită), cu certitudine mai timpurie, există în colecțiile Muzeului Unirii din Alba Iulia².

O spadă de fier prezentând un deosebit interes - datorită și contextului în care a fost descoperită - se află în Muzeul de Istorie din Sighișoara (nr. inv.2485)³. Spada (fig. 1/a-b; 2/a) a fost descoperită la **Sighișoara**, într-un mormânt de înhumare aflat pe locul actualului teren de fotbal. Rămâne o problemă deschisă dacă acest mormânt a fost izolat sau a aparținut unui cimitir rămas neidentificat. În mormânt, făcând parte din inventarul funerar, s-a găsit și o cană smălțuită, care păstrează pe corp - după o opinie exprimată relativ recent⁴ - *semne runice*. De subliniat este și faptul că spada a fost descoperită cu *lama îndoită* (ritual cunoscut în lumea germanică).

* Sub un titlu dat de redacție, publicăm aici o parte din ultima contribuție încredințată de regretatul Radu Heitel revistei Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie. Mulțumim D-nei Suzana Heitel pentru consimțământul dat.

¹ Mulțumim și pe această cale fostei directoare a Muzeului de Istorie din Agnita, d-na Mariana Daneș (azi la Muzeul Brukenthal din Sibiu), pentru sprijinul acordat cercetărilor noastre.

² Se pare că spadă provine din colecția Bathyanem și a intrat în posesia muzeului din Alba Iulia în cursul anului 1905; nu are șanț median (nr. inv. vechi 5228?).

³ Mulțumim și pe această cale colegului G. Baltag (Sighișoara) pentru informațiile și sprijinul acordat cercetărilor noastre.

⁴ Opinie exprimată de colegul K.Z. Pinter (Sibiu).

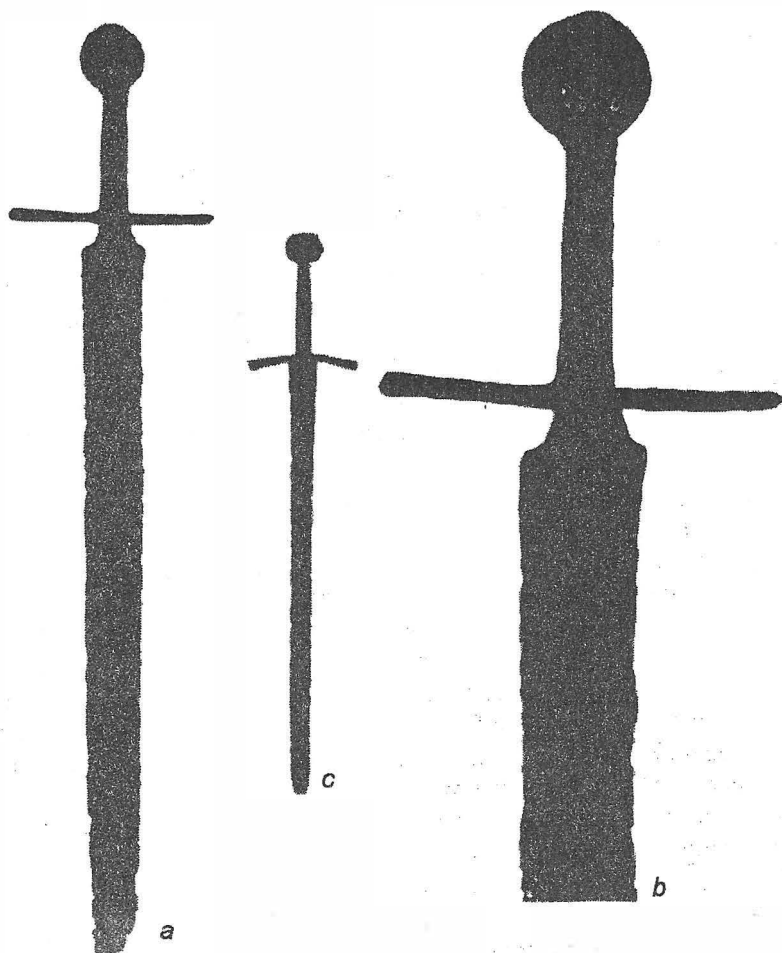

Fig.1. Spadele de la Sighișoara (1/a-b) și Bruiu (1/c). Fotografii, scări diferite.

Spada, desdoită de descoperitori, are acum lungimea lamei de 62,5 cm, iar sub gardă lățimea de 5,2 cm (spre vârf 4,2 cm). Lama este nedecorată și are șanț median dublu. Garda are o lungime de 17 cm, cu o lățime maximă de 2 cm. Butonul circular, cu fațete concave, are diametrul maxim de 5,3 cm.

În actualul context, tot din Transilvania (loc de descoperire necunoscut) mai este de amintit o spadă păstrată întreagă, prezentând unele detalii ieșite din comun. Ea se află la Muzeul de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. Un desen al ei, precum și unele detalii de ordin decorativ (având însă, se pare, un caracter simbolic) de pe butonul mânerului, au fost publicate de K.Horedt⁵. Din

⁵ Cf. K.Horedt, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986, p.149 și fig.62/2.

păcate nu se dau dimensiunile⁶, dar desenele și comentariul autorului sunt suficiente pentru o încadrare, atât de ordin tipologic, cât și cronologic, ferită de erori grave.

Forma lamei, cu o pronunțată îngustare spre vârf, șanțul median precis trasat, lungimea mânerului și forma butonului, precum și forma gărzii, toate ar pleda pentru o încadrare, mai degrabă, în prima jumătate a sec. XII; o încadrare, spre care înclină, de altfel, și K. Horedt⁷. În legătură cu datarea acestei piese sunt, totuși, de reținut câteva amănunte. Butonul prezintă – fapt destul de evident – o formă apropiată de aceea tronconică cu o bază convexă, care, într-adevăr, îl apropie direct de tipul IX stabilit de A. Ruttkay⁸. Ceea ce este ieșit din comun este decorul realizat din argint pe ambele fețe ale butonului, reprezentând, pe o parte, aproape sigur, pe Sf. Gheorghe călare, purtând o lance, iar pe alta balaurul. Este deci vorba de cunoscuta reprezentare în arta creștină a Sfântului Gheorghe ucigând balaurul și de legenda având o mare circulație în epocă, în urma luptelor purtate de ulterior sanctificatul rege Ladislau I împotriva pecenegilor și cumanilor.

Două spade databile în secolul al XII-lea am văzut, mai de mult, și în expoziția Muzeului Militar din București⁹, dar nu am reușit încă să stabilem proveniența lor.

Ultima spadă pe care o mai amintim constituie și ea un exemplar ieșit din comun, între altele și pentru că a apărut la sud de Carpați. Este vorba de spada descoperită în satul **Popoveni** (jud. Dolj), publicată în anul 1922¹⁰.

Lungimea lamei este 91,5 cm. La partea superioară lățimea lamei este de 5,5 cm. Garda lipsește. Limba mânerului, fără buton, are o lungime de 19 cm. Butonul este circular și

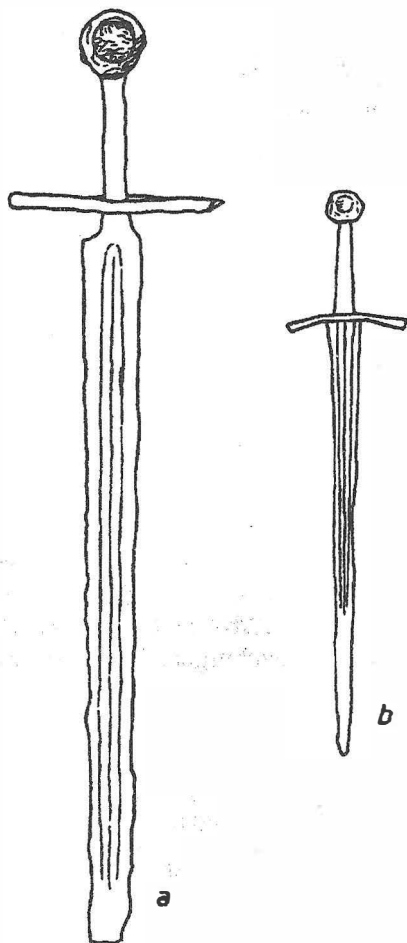

Fig.2. Spadele de la Sighișoara (2/a) și Bruuiu (2/b). Desen, scări diferite.

⁶ S-ar putea ca dimensiunile să fi fost precizate într-o lucrare mai veche a lui K. Horedt, din *Emlékkönyv Kelemen Lajos*, Cluj, 1957, p. 339-340, fig. 335, lucrare care, pe moment, nu ne-a fost accesibilă.

⁷ K. Horedt, *Siebenbürgen...*, loc.cit.

⁸ A. Ruttkay, *SlovArch* 24 1976, p. 254, 249, fig. 1. S-ar părea că după structura ei și forma butonului, spada de la Cluj constituie rezultanta unei evoluții a spadelor de tip X Petersen din secolele X-XI.

⁹ Este vorba de vechea expoziție a Muzeului Militar. Azi sediul muzeului a fost mutat și expoziția complet restructurată.

¹⁰ C.S. Nicolăescu-Ploșșor, *Arhivele Olteniei* 1, 1922, p. 81.

decorat pe ambele fețe cu un motiv cruciform. S-ar părea că motivele decorului (din alamă), ușor în relief, ar constitui capetele unui nit. Lama are – lucru mai rar întâlnit – o nervură mediană ce desparte două șanțuri și prezintă și ea motive decorative lucrate din alamă. Motivele decorative sunt dispuse pe ambele fețe, în treimea superioară, la 13 cm sub nivelul la care trebuie să se fi aflat garda. Ele constau din câte un cerculeț în care apar un motiv cruciform și unul în *S*. Cu excepția motivelor decorative ale spadei publicate de K.Horødt, toate cele amintite aci au fost lucrate în tehnica inserării metalului în metal (*Tauschierung*)¹¹.

Am ținut să atragem atenția asupra acestor spade databile în secolul al XII-lea, unele inedite, fără a intra în discuția asupra originilor lor occidentale, deoarece preocupările altor cercetători în domeniul dat au atins deja un stadiu destul de avansat¹².

SCHWERTER AUS DEM 12. JH. IN DEN MUSEEN RUMÄNIENS

ZUSAMMENFASSUNG

Es werden vier Eisenschwerter vorgelegt, die typologisch dem 12.Jh. angehören. Sie stammen aus Bruuiu-Braller, Jud. Sibiu (Museum Agnita-Agnetheln, Inv.Nr.3563, Abb. 1/c und 2/b)¹, Sighișoara-Schäßburg (Museum Sighișoara, Inv.Nr.2485, Abb.1/a-b; 2/a)³⁻⁴, Siebenbürgen, Fo.u. (Museum Cluj-Napoca)⁵⁻⁹ und Popoveni, jud.Dolj¹⁰.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb.1. Die Schwerter von Sighișoara-Schäßburg (1/a-b) und Bruuiu-Braller (1/c) - Photos, unterschiedliche Maßstäbe.

Abb. 2. Die Schwerter von Sighișoara-Schäßburg (2/a) und Bruuiu-Braller (2b). Zeichnungen, unterschiedliche Maßstäbe.

¹¹ Poate nu este lipsit de interes faptul că două spade ce par să facă parte din seria spadelor de tip Popoveni au fost descoperite pe malul drept al Dunării în zona Porților de Fier; colegii iugoslavi le consideră „de tip Vukovac” și le datează în secolul al XIV-lea (?!). Cf. *Comori arheologice în regiunea Porțile de Fier*, 1978, p.269-270 și 277: I. 285 - sabie (*sabre*), I. 286 - sabie (*sabre*), cu dimensiunile acestor „săbii” (sic !?), descrierea și datarea lor. Pe fotografiile decorurile nu se disting.

¹² Ne referim la o lucrare de mai mare întindere a colegului K. Z. Pinter.